

*С.М. Фролов, канд. екон. наук, доц.,
Сумський державний університет*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО-ЗБАЛАНСОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ З УРАХУВАННЯМ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті розглянуто питання підвищення ефективності зовнішньої торгівлі. Проаналізовано окремі види митних платежів, порядок їх нарахування і сплати. Запропоновані шляхи вдосконалення порядку справляння єдиного збору в пунктах пропуску через державний кордон України з урахуванням екологічного фактора.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, мито, тарифно-нетарифне регулювання, міжнародний поділ праці, єдиний збір, екологічний контроль.

Постановка проблеми. З набуттям незалежності і становлення державності України зовнішньоекономічна діяльність стала об'єктом її державної політики, а створення відповідної інфраструктури для цієї діяльності, зокрема митної – важливим завданням уряду. З цього часу витрати на створення і оснащення кордонів митниці, законодавства щодо порядку і умов в'їзду, виїзду та транзиту через Україну громадян, вантажів, транспортних засобів складають елементи використання фінансових потоків по формуванню бюджету України, водночас як надходження від митної діяльності є структурною складовою формування цих потоків.

Проблема ефективності зовнішньоекономічної торгівлі з урахуванням екологічного фактора широко обговорювалась у наукових колах такими відомими вченими, як О.Ф. Балацький, Б.М. Данилишин, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, С.М. Козьменко, Г.Л. Кофф, Ю.М. Манцевич, В.М. Трегобчук, Н.П. Федоренко та інші. Однак, незважаючи на численні дослідження, дані питання залишаються актуальними і на сьогодні.

Мета статті – розробити економічно обґрунтований підхід до стягнення єдиного збору, враховуючи його економічну складову.

Виклад основного матеріалу. Аналіз показує, що збільшення зовнішньоекономічної діяльності впливає на формування дохідної частини бюджету країни шляхом надходження платежів, які контролює та здійснює Державна митна служба України. Враховуючи те, що Україна посідає досить вагоме місце серед транзитерів товарів та транспортних засобів, а їх обсяг постійно збільшується, необхідно, на наш погляд, розробити економічно обґрунтований підхід до стягнення певних платежів, а саме – єдиного збору, враховуючи його екологічну складову.

Проведений нами аналіз показує, що доходи від митної діяльності в 2007 р. склали 54 119,5 млн. грн., що створюються в рамках Державного бюджету.

Обсяг цих доходів з макроекономічної позиції залежить від обсягів, структури і динаміки зовнішньоторговельного обороту (табл.1).

Таблиця 1

Обсяги зовнішньої торгівлі України товарами за 2007 рік

Експорт		Імпорт		Сальдо
тис. дол. США	у % до 2006 р.	тис. дол. США	у % до 2006 р.	
49 248 063,6	128,4	60 669 923,0	134,7	-11 421 859,4

Аналіз структури зовнішньої торгівлі за основними товарними групами показує, що експорт товарів має переважно сировинний характер. Позитивних зрушень у товарній структурі експорту за вказаний період практично не відбулося, що за умов недостатньої конкурентоспроможності вітчизняної продукції свідчить про вразливість зовнішньоторговельної діяльності України, її чутливість до навіть найменших несприятливих змін у торговельних режимах. Все це обумовлює необхідність покращення товарної структури експорту, збільшення в ній частки готової продукції з високим вмістом наукової новизни.

Митна діяльність є невід'ємною складовою зовнішньоекономічної діяльності України.

Митне законодавство є одним із найбільш оперативних інструментів державного регулювання економіки, оскільки воно значно ширше порівняно з іншими сферами законодавства реагує на потреби та зміни економічної ситуації. Митно-правові норми виконують особливу захисну функцію в комплексі нормативних актів, що регламентують зовнішні зв'язки держави.

Доцільно зауважити, що за способом митного регулювання митні платежі можна класифікувати на тарифні та нетарифні засоби. Платежі, пов'язані з нарахуванням митного тарифу, – це єдиний вид тарифного регулювання; нарахування ж за акцизним збором, податком на додану вартість, митними зборами, зокрема і єдиним збором, – це види нетарифного регулювання.

Митні платежі в повному обсязі адмініструються Державною митною службою України, яка щоденно зараховує надходження на рахунок Головного управління Державного казначейства, згідно із класифікацією доходів і видатків Державного бюджету України. Такий механізм сприяє постійним, стабільним надходженням до Державного бюджету від зовнішньоекономічної діяльності, які рівномірно розподіляються в регіональному розрізі. Кошти повинні надходити до Державного бюджету не у вигляді разових платежів з невизначеними термінами, а більш-менш рівномірно протягом бюджетного року. Це виконується завдяки тому, що зовнішньоекономічна діяльність здійснюється безперервно (без цього неможливе нормальне функціонування економіки країни).

Безперечно, на сучасному етапі доходи від зовнішньоекономічної діяльності посідають важливе місце у формуванні доходів Державного бюджету України. Дослідження темпів зростання надходжень платежів від зовнішньої торгівлі свідчать про те, що їх фіскальне значення щоразу збільшувалося в економіці України.

Цій тенденції повністю відповідає щорічне зростання питомої ваги митних платежів в Державному та зведеному бюджетах, яке можна прослідкувати в таблицях 2 та 3.

Таблиця 2

**Динаміка надходжень митних платежів
до Державного бюджету України, млрд. грн.**

Показник	Рік							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Митні платежі	4,8	6,4	9,8	14,0	18,1	31,0	41,2	54,1

Таблиця 3

**Показники формування бюджету
в розрізі митних платежів, млн. грн.**

Митні платежі	2006 рік			2007 рік		
	показники розпису бюджету (МФ)	фактично виконано	% виконання	показники розпису бюджету (МФ)	фактично виконано	% виконання
ПДВ	28 346,1	31 900,5	112,5	42 246,0	41 699,5	98,7
Акциз	693,0	916,2	132,2	1 044,8	1 332,1	127,5
Ввізне мито	6 308,2	6 975,1	110,6	8 865,2	9 590,1	108,2
Вивізне мито	1 112,5	269,9	24,3	299,0	290,7	97,2
Митні збори	641,8	1 004,5	156,5	617,0	1 069,2	173,3
Єдиний збір	89,7	81,5	90,8	84,7	103,1	121,7
Інші	0,0	26,1	–	0,0	34,8	–
Усього	37 191,2	41 173,9	110,7	53 156,7	54 119,5	101,8

При взаємодії з місцевими органами управління митні органи керуються Законом України “Про митну службу в Україні”. Водночас дослідження, проведене в зоні діяльності Глухівської та Сумської митниць (Сумська область), показує, що економічні відносини митниці і місцевих органів управління, особливо щодо формування їх фінансових потоків та пов’язаних з прикордонним статусом регіонів витрат, не є достатньо відпрацьованими і потребують удосконалення (табл. 4).

**Надходження до Державного бюджету
від митної діяльності на території Сумської обл., млн. грн.**

Показник	Рік				
	2002	2003	2004	2005	2006
<i>Надходження до Держбюджету від митної діяльності, всього</i>	123,5	168,9	169,1	195,2	205,8
<i>у тому числі:</i>					
ПДВ	88,94	129,4	133,9	154,8	167,8
Всього мита	21,44	23,02	17,27	22,06	19,3
Митні збори	7,57	9,91	10,7	10,32	10,0
Єдиний збір	3,6	5,04	6,34	7,4	8,2
Акцизний збір	1,13	0,557	0,31	0,19	0,4
Інші надходження	0,79	1,01	0,62	0,45	0,14

У цій низці законодавчих і нормативних актів слід виділити Закон України “Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України”. Хоча надходження від цього збору до Державного бюджету незначні, але це єдиний збір, що містить екологічну складову. Він встановлюється щодо транспортних засобів вітчизняних та іноземних власників, які перетинають державний кордон України, і стягується за здійснення санітарного, ветеринарного, фітосанітарного, радіологічного та екологічного контролю вантажів і транспортних засобів. Не зупиняючись поки що детально на суті цього збору, відмітимо, що він не компенсує погіршення стану навколишнього природного середовища прикордонних регіонів, адже у повному обсязі перераховується до Державного бюджету України.

Замість скасованої постанови Кабінету Міністрів України “Про впорядкування справляння зборів у пунктах пропуску через державний кордон” від 15.06.99 № 1034 набула чинності постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску через державний кордон” від 24.10.2002 № 1569. Цією постановою визначено, що на виконання робіт, пов’язаних з наданням послуг під час здійснення екологічного контролю, стягуються фіксовані ставки зборів, які регламентуються Законом України “Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України”. Єдиний збір було встановлено з метою впорядкування справляння зборів у пунктах пропуску через державний кордон. Він об’єднав збори за здійснення санітарного, ветеринарного, фітосанітарного, екологічного контролю вантажів і транспортних засобів та за проїзд автомобільними дорогами України транспортних засобів іноземних та вітчизняних власників. З одного боку, це спростило процедуру митного оформлення вантажів та транспортних засобів, але з іншого – унеможливило виділення екологічної складової у цьому зборі.

Заслуговує на увагу і той факт, що єдиний збір стягується залежно від виду, місткості або загальної маси транспортних засобів, а збір за здійснення екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон враховував не тільки ці, але й екологічні параметри вантажів та передбачав різні ставки для різних видів товарів і предметів. Ставки збору за здійснення екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон встановлювалися залежно від видів транспортних засобів, обсягів перевезення промислової сировини, хімічних сполук, токсичних хімічних та інших небезпечних речовин. Такий підхід, на наш погляд, є більш раціональним, оскільки компенсує ризик забруднення навколишнього природного середовища екологічно небезпечними речовинами, а єдиний збір, згідно з законодавством України, не може перевищувати вартість витрат, пов'язаних із здійсненням митного (при транзиті), санітарного, ветеринарного, фітосанітарного, радіологічного та екологічного контролю вантажів і транспортних засобів, витрат, пов'язаних з відновленням автомобільних доріг.

Крім цього, недоліком єдиного збору, на нашу думку, є й те, що він, на відміну від збору за здійснення екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон, не справляється з переміщенням товарів водним, повітряним, трубопровідним транспортом та лініями електропередач, хоча ці види транспорту також є джерелами забруднення навколишнього природного середовища, а обсяги їх досить суттєві і постійно збільшуються (табл. 5).

Таблиця 5

**Транзитні перевезення вантажів
через митну територію України, тис. тонн**

Вид транспорту	Перевезено транзитних вантажів за 2007 р.	У % 2006 р.
Усього	386 956,56	173,6
Залізничний	99 882,37	133,1
Автомобільний	4 494,61	278,5
Морський	2 693,97	107,1
Річковий	37,43	202,3
Авіаційний	1,28	108,8
Трубопровідний	279 802,36	194,7
Інший	44,54	169,2

Координацію діяльності державних контролюючих органів із справляння єдиного збору покладено на Державну митну службу України, яка і адмініструє збір до загального фонду Державного бюджету, що призводить до розпорошення коштів від цього збору і зменшує функціональну ефективність його справляння.

Висновки. Таким чином, підбиваючи підсумок, можна зазначити:

- надходження від митної діяльності як складової фінансових потоків Державного бюджету за чинним законодавством не підлягають розподілу між різними рівнями управління;
- ці надходження формуються на території прикордонних регіонів в результаті митної діяльності, для забезпечення якої регіони витрачають власні кошти, але не отримують компенсації цих витрат;
- з метою компенсації додаткових витрат місцевого управління, пов'язаних з набуттям регіоном прикордонного статусу, доцільно зараховувати визначений відсоток окремих платежів до місцевого бюджету. При цьому слід одночасно зменшити на відповідну суму обсяги дотацій, що передбачаються для місцевого управління;
- необхідно удосконалити тарифно-цінову та податкову політику, особливо в частині транзитних перевезень.

Список літератури

1. Гребельник О. П. Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної системи [Текст]: монографія / О. П. Гребельник. – К.: Київськ. націон. торгово-економ. університет, 2001. – 488 с.
2. Дослідження торговельної політики України [Текст] / Документ Світового банку. Управління зменшення бідності та економічного менеджменту регіонів Європи та Середньої Азії. – К., 2004. – 174 с.
3. Мороз О. О. Новий курс України: Засади внутрішньої і зовнішньої політики України [Текст]: про проект Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України” / О. О. Мороз. – К., 1999. – С. 32.
4. Основи міжнародної торгівлі [Текст]: навч. посібн. / за ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвинової, К. І. Ржепішевського. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: ЦНЛ, 2005. – 656 с.
5. Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України [Електронний ресурс]: Закон України від 4 липня 1999 року № 1212-XIV. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
6. Про митний тариф України [Електронний ресурс]: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2371-III. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
7. Фомишин С. В. Международные экономические отношения [Текст] / С. В. Фомишин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 608 с.
8. www.ukrstat.gov.ua [Електронний ресурс].
9. www.customs.gov.ua [Електронний ресурс].